

А.С.Макаренко не був професійним режисером, хоча мав неабияке акторське обдарування, володів розвиненим сценічним мисленням. Талант педагога „привів” його до відкриттів, які пізніше здійснювалися професійними режисерами (наприклад, ідеї театральної педагогіки К.С.Станіславського, режисури як практичної психології П.В. Єршова). Тому актуальною є думка відомого сучасного дослідника І.А.Зязюна, що секрети „магії педагогічного впливу” А.С. Макаренка лежать у площині майстерного володіння педагогічною дією, доведеної до рівня високого мистецтва [2].

Можливо, деякими сучасними педагогами представлений нами як інноваційний досвід А.С. Макаренка сприйматиметься з певною долею обережності. Проте, не забуваймо, що його пошуки здійснювалися всього через кілька десятиліть з того часу, коли суспільство засудило існуючу століттями практику використання в школах фізичних покарань дітей як методу педагогічного впливу на них. А пройнятий гуманістичним пафосом твір К.Д.Ушинського „Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології”, написаний у 1868 році, ще тільки відкривав у соціальному вихованні „широкі горизонти розвитку педагогіки” як особливого мистецтва навчання і виховання дітей. А.С. Макаренко володів цим мистецтвом досконало.

До сказаного хочеться лиш зауважити, перефразуючи слова філософа А. Гуліги, сказані про О.Пушкіна: „Не А.С. Макаренко застарів, а ми ще не піднялися до розуміння глибини його педагогічного генія”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникеева Н.П., Кинникова Г.В., Смирнов С.А. Режиссура педагогического взаимодействия: Учебное пособие. – Новосибирск, 1990.
2. Зязюн І.А. Спільне й відмінне в театральному і педагогічному мистецтві // Педагогічна майстерність: Підручник. За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов.і переробл. – К., 2004. – С. 92-104.
3. Макаренко А.С. Воля, мужество, целеустремленность // Педагогические сочинения: В 8-ми т. – Т. 4 / Сост. М.Д. Виноградова, А.А.Фролов. – М., 1984.
4. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия – Там само.
5. Макаренко А.С. Педагогічна поема. – К., 1977.

УДК 371.4: 371.13

**АКТУАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ А.С.МАКАРЕНКА
В СТАНОВЛЕННІ ВЧИТЕЛЯ-
ПРОФЕСІОНАЛА**

**Л.В.Малаканова,
І.В.Кривошапка
(Полтава)**

В статті розглядається проблема гармонійного розвитку вчителя-професіонала. Подається обґрунтування його сутності і моделі.

Ключові слова: гармонія, особистість, учитель-професіонал, професіональна культура, педагогічна майстерність, педагогічні технології.

В статті розглядається проблема гармонічного розвитку учителя-професіонала. Подається обґрунтування його сутності і моделі.

Ключевые слова: гармония, личность, учитель-профессионал, профессиональная культура, педагогическое мастерство, педагогические технологии

The problem of harmonious development of teacher-professional is examined. The ground of his core and model is considered.

Key words: harmony, personality, teacher-professional, professional culture, pedagogical skill, pedagogical technologies.

Процеси гуманізації, демократизації, глобалізації, які охопили людську спільноту, зумовили надзвичайну актуальність проблеми духовного гармонійного розвитку особистості. Саме тому широкі освітянські кола все частіше звертаються до унікального практичного досвіду А.С.Макаренка, його ідей щодо виховання особистості, яке неможливе без учителя-майстра, вчителя-професіонала. А.С.Макаренко зауважував, що діти не повинні страждати від того, що вчитель не має таланту. Кожен, хто хоче займатися педагогічною діяльністю, може нею оволодіти і стати майстром і професіоналом, але для цього він повинен багато працювати над собою, своєю внутрішньою і зовнішньою технікою, любити дітей, якомога більше поважати їх і бути вимогливим.

Отже, сучасне суспільство зосередило свою увагу на людині. Індивідуальний розвиток людини став метою суспільства і головним показником його прогресу, а також передумовою подальшого розвитку суспільства. Тому найпріоритетніші сфери людської діяльності в ХХІ столітті – це наука як сфера, що продукує нові знання, і освіта, як сфера, що олюднює знання і забезпечує індивідуальний розвиток особистості. Саме тому система освіти має функціонувати і розвиватися для людини, в її інтересах, слугувати повноцінному розвитку особистості. З огляду на це важливе значення має аналіз роботи сучасного вчителя з погляду антропологічного підходу як методологічного інструментарію – що це може для вирішення педагогічних проблем освіти. Чи готовий сучасний учитель до інноваційної професійної діяльності?

Як показує практика, сьогодні в школі працюють різні вчителі: вчителі-урокодавці, вчителі-предметники, вчителі-вихователі, вчителі-методисти, вчителі-професіонали, вчителі-майстри, вчителі-технологи. Хто ж з них працює найпродуктивніше і чому? Вчитель-урокодавець відповідально ставиться до своєї роботи, добросовісно її виконує, але вважає, що дитина сама повинна навчатися і вирішувати, чи потрібно це їй. Головну свою мету вони вбачають у тому, щоб дати знання (інформацію), а чи захоче дитина взяти, це вже не їхня проблема. Вчитель-предметник уміє навчити предмету, любить його, цікаво розповідає, але цим обмежує свої функції. Вчитель-вихователь багато уваги приділяє взаємодії з дітьми, спілкуванню, любить дітей, настав-

ляє їх, учить жити, але найчастіше сприймає їх як „сировину”, з якої він – творець – зробить те, що сам захоче. Вчитель-методист любить організувати взаємодію з дітьми, в нього на уроці цікаво, постійно змінюються види навчальної діяльності, він не тільки вміє навчати, в нього навчатися цікаво, легко і весело, саме процес навчання є домінантою його діяльності. Вчитель-майстер знаходить в його діяльності особливий підхід до дітей, він любить дітей і предмет, він поєднує навчання і виховання, часто має власний „педагогічний почерк”. Він сприяє гармонійному духовному розвитку особистості. Вчитель-професіонал – яскрава особистість, духовно багата, майстер своєї справи, володіє різноманітними технологіями, любить людей і все, що робить, викликає в дітей захоплення і бажання стати кращими, діти себе почувують комфортно і щасливо, у них формується стала потреба спілкуватися з цим учителем, бути разом з ним, співробітничати. Як бачимо, саме вчитель-професіонал здатен найпродуктивніше розв’язати сучасні проблеми освіти. Хто ж він і які його завдання?

У сучасному суспільстві, яке постійно зазнає змін у зв’язку з реалізацією ідей гуманізації та демократизації, зростання ролі освіти призвело до витіснення концепції „освіта на все життя” концепцією „освіта впродовж життя”, яка відображена в програмі ЮНЕСКО „Освіта для XXI століття”. Нова концепція має чітку орієнтацію на потреби і запити особистості і суспільства. Тому перед педагогом постає складне завдання: відповідати потребам і запитам особистості й суспільства, бути конкурентноспроможним на ринку освітніх послуг і водночас виконувати свою місію сіяча розумного, доброго, вічного.

Аналіз досягнень у галузі професіональної підготовки вчителя виявив, що світова педагогічна школа перебуває на шляху демократизації, гуманізації та впровадження особистісно орієнтованого підходу в освіті. В цього багатоаспектного і багатопроблемного процесу є загальні риси, хоча різні регіони і країни світу мають свої особливі соціальні, політичні, економічні, екологічні, етнічні умови. Це детально досліджують науковці: В.А.Бордовський, Б.Л.Вульфсон, А.Н.Джуринський, Т.С.Кошманова, А.П.Лурф’єров, З.А.Малькова, В.Я.Пилиповський, Л.П.Глуховська та ін.

У світовій педагогіці домінують тенденції розробки моделей учителя-професіонала (ідеального вчителя). Так, японський педагог Томомучі Кіучі пропонує модель учителя з такими суттєвими ознаками та якостями: здатність одночасно навчати та виховувати, міцна педагогічно-теоретична освіта, висока культура і усвідомлення цінності виховання, свобода і відповідальність, приналежність до інтелектуальної еліти. Іншу модель запропонував В.А.Сластьонін. вона ґрунтується на підході, який дає змогу формувати цілісну особистість учителя: початкова економічна освіта, комп’ютерна грамотність, висока культура, знання іноземних мов, ініціативність, відповідальність, потреба в самоосвіті, здатність до інноваційної діяльності, відкритість до змін, толерантність до традиційної освіти.

Оскільки суспільство стає людиноцентричним, пошуки вчителів спрямовані на формування нових вимог до вчителя-професіонала-європейця, який готовий працювати в глобалізованому, полікультурному суспільстві, усвідомлювати розуміння людини як найвищої цінності, бути толерантним, відкритим до змін та інновацій. Пам'ятаємо слова В.О.Сухомлинського про те, що вчитель – це той же вчений, але у своїй лабораторії, де він, всебічно вивчаючи дітей, невпинно творить, щоденно веде пошуки найдосконаліших методів проектування долі і душ людських. Отже, оновлення і розквіт суспільства неможливі без учителя-професіонала і високого рівня його професіоналізму.

Саме тому сьогодні інтенсивно розробляються нові підходи до розуміння поняття “професіонал” і “професіоналізм”, визначаються критерії професіоналізму (загальні і специфічні).

Категорія професіоналізму не розкрита в довідкових і енциклопедичних виданнях, тлумачних словниках. Професіонал розглядається як спеціаліст, який виконує якусь професійну діяльність, а про професіоналізм мова не йдеться взагалі. А.К.Маркова вважає, що вчитель-професіонал високого класу – це спеціаліст, який оволодів високим рівнем професійної діяльності, свідомо змінює і розвиває себе в процесі праці, вносить свій індивідуальний творчий внесок у професію, стимулює в суспільстві інтерес до результатів своєї праці [3].

Проблема професіоналізму привертає увагу юристів, економістів, спеціалістів у галузі теорії управління, кадровиків. Останні так розуміють сутність професіоналізму: професіоналізм державної служби є перш за все здатність працівника, колективу службовців визначати з урахуванням умов і реальних можливостей найбільш перспективні шляхи і способи реалізації поставлених перед ними задач у межах своїх повноважень з урахуванням умов і реальних можливостей (А.М.Омаров). Це визначення, як бачимо, суттєво відрізняється від попередніх, але все ж у ньому домінує діяльнісний аспект. Найбільш перспективним є розгляд професіоналізму в нерозривному зв'язку з розвитком (у тому числі і особистісно-професіональним) суб'єкта діяльності. Цей напрям є акмеологічним. Найбільший розвиток отримав напрям акмеології, пов'язаний з дослідженням акме в професійній діяльності, тобто пов'язаний з професіоналізмом. Саме тому об'єктом цього напрямку акмеології став професіоналізм діяльності, а предметом – об'єктивні та суб'єктивні фактори, що сприяють чи перешкоджають досягненню вершин професіоналізму. (А.А.Деркач, Н.В.Кузьміна). При цьому в контексті формування професіоналізму розглядаються питання, пов'язані з досягненням високої ефективності чи продуктивності діяльності, особистісно-професіональним розвитком, оптимізацією діяльності, розробкою, нових способів та алгоритмів рішення професійних задач. Це привело до того, що професіоналізм стали визначати як професіоналізм діяльності.

Професіоналізм діяльності – представника суб'єкта діяльності – представника певної професії, що визначається мірою володіння ним сучасним

змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення. Професіоналізм діяльності характеризується перш за все високою продуктивністю діяльності. Дослідження, проведені в акмеології в останні роки, показали, що доцільно розглядати професіоналізм не лише в діяльнісному контексті, а й в нерозривному зв'язку з особистісним, що узгоджується з найважливішим методологічним принципом єдності діяльності та особистості (Б.Г.Ананьєв, А.А.Бодалєв, Б.Ф.Ломов). У процесі професійної діяльності відбувається розвиток особистісних якостей учителя. Тому „професіоналізм” – поняття більш широке, що включає професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності.

Професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і особистісно-ділових якостей, акмеологічних складових професіоналізму, адекватний рівню вимог, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток спеціаліста.

Проаналізувавши сутність понять, пов'язаних з професійною діяльністю, спробуємо інтерпретувати їх до професії вчителя. Отже, професія – це галузь застосування людських сил або певний вид діяльності, тоді:

- професія вчителя – це педагогічна діяльність;
- антропологічний підхід у педагогіці – це підхід, у центрі якого знаходиться особистість.

Майстер особливо знаючий і вмючий у своїй справі, тоді:

- учитель-майстер – особливо знаючий і вмючий у педагогічній діяльності;
- учителя – властивість особистості, набута з досвідом педагогічної діяльності, як більш високий рівень професійних умінь, що досягнутий на основі гнучких навичок і творчого підходу;
- учитель-професіонал – це яскрава, духовно багата, гармонійна особистість, яка має відповідну освіту, володіє професійною культурою, педагогічною майстерністю і педагогічними технологіями, що забезпечує продуктивність і стабільність педагогічної діяльності.

Професіоналізм учителя розглядають як високий рівень його психолого-педагогічних і науково-предметних знань і умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним обличчям, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя (В.Я.Синенко). Ми вважаємо, що професіоналізм має різні рівні і виявляється в продуктивності діяльності, тому подаємо власне тлумачення поняття: професіоналізм педагога – це якісний показник продуктивності педагогічної діяльності незалежно від її змісту та специфіки, яка забезпечується комплексом професійних особистісних якостей і умінь учителя.

Наш досвід наукової, дослідницької і практичної діяльності допоміг розробити власну модель учителя-професіонала, яка включає в себе три основні компоненти: професійна культура, педагогічна майстерність, педагогічні технології. Отже, гармонійний розвиток професіонала можна представити у вигляді такої моделі:

Мал. 1. Модель учителя-професіонала

Оволодіння професіоналізмом як будь-який інший процес оволодіння (знаннями, діяльністю і т.п.) відбувається на трьох рівнях: мотиваційному, когнітивному і операціональному. Наша модель відповідає цій закономірності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Твори: В 7-и т. – Т. 5. – К., 1954. – С. 214-215.
2. Макаренко А.С. Твори: В 7-и т. – Т. 5. – К., 1954. – С. 246-248.
3. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / Педагогіка. – 1995. – №6. – С. 55-63.
4. Скрипник М. Мистецтво бути педагогом: 3б. тренінг. заняття. – К., 2006. – С. 7-13.